

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 343.123.12(477)

В. В. ВІНЦУК,*кандидат юридичних наук,**старший викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності та розкриття злочинів факультету № 2 (кримінальної поліції)**Харківського національного університету внутрішніх справ;**ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4241-4474>;***В. В. ГАШТУР,***курсант факультету № 1 (слідства)**Харківського національного університету внутрішніх справ;**ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0802-0658>*

ЩОДО ПИТАННЯ ВВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ У СИСТЕМУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В СТАТУСІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Розкрито проблему впровадження негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) до Кримінального процесуального кодексу України. Акцентовано увагу на визначенні сутності НСРД і оперативно-розшукових заходів та встановлено співвідношення між ними. Досліджено питання щодо розширення переліку прав оперативних підрозділів з ухваленням нового КПК України. З'ясовано походження НСРД і висвітлено питання сутності абсолютної та відносної негласності. Звернено увагу на забезпечення особам конституційних прав, які були тимчасово обмежені під час проведення НСРД, зокрема права підозрюваного та його захисника оскаржити проведені НСРД. Розглянуто наслідки впровадження негласних слідчих (розшукових) дій до КПК.

Ключові слова: негласні слідчі (розшукові) дії, оперативно-розшукові заходи, негласність, права оперативних підрозділів, гласні та негласні заходи.

Vintsuk, V.V. and Hashtur, V.V. (2016), "On the issue of implementing operative and search measures into the system of criminal proceedings in the status of secret investigative (search) actions" ["Shchodo pytannia vvedennia operatyvno-rozshukovykh zakhodiv u systemu kryminalnoho provadzhennia v statusi nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii"], *Pravo i Bezpeka*, No. 4, pp. 56–60.

Постановка проблеми. Кримінально-процесуальний кодекс України, який діяв із 1961 року, донедавна був найстарішим нормативно-правовим актом на території України. З моменту його ухвалення Україна здобула незалежність, почалась розбудова демократії в країні, Конституцією України були закріплені демократичні принципи суспільства, проте кримінальний процес за цей час зазнав лише незначних змін.

Відповідно до Кримінально-процесуального кодексу України від 28 грудня 1960 року негласні слідчі дії не відокремлювали від інших слідчих дій і регулювали в загальному порядку згідно з нормами розділу другого цього документа [1].

З ухваленням нового Кримінального процесуального кодексу України від 20 листопада 2012 року були внесені істотні зміни в окремі стадії кримінального процесу. Головним засобом негласного отримання доказів на стадіях

кримінального процесу в новому КПК стали негласні слідчі (розшукові) дії (далі – НСРД).

Мета дослідження – висвітлення окремих проблемних питань правового характеру щодо провадження НСРД та встановлення їх співвідношення з оперативно-розшуковими заходами.

Стан дослідження. Інститут НСРД дедалі частіше привертає до себе увагу. Цьому питанню присвячено наукові праці вітчизняних правників, таких як В. Д. Берназ, С. О. Гриненко, О. М. Дроздов, В. А. Колесник, С. С. Кудінов, Д. Й. Никифорчук, М. Є. Шумило, Д. П. Письменний, В. М. Тертишник, Р. М. Шехавцов та ін.

Виклад основного матеріалу. У статті 246 КПК України зазначено, що негласні слідчі (розшукові) дії – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт і методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком окремих випадків, передбачених КПК України. Повний перелік НСРД визначено в

главі 21 КПК України [2]. До них законодавець відносить такі дії: аудіо- та відеоконтроль особи (ст. 260 КПК), накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК), огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК), зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК), зняття інформації з електронних інформаційних систем без відома її власника, володільця або утримувача (ст. 264 КПК), обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК), спостереження за особою в публічно доступних місцях (ст. 269 КПК), аудіо- та відеоконтроль місця (ст. 270 КПК), негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК) [3].

Негласність проведення слідчих дій, регламентованих главою 21 КПК, виражається в тому, що вони здійснюються приховано не лише від осіб, злочинна діяльність яких документується, але й від усіх інших суб'єктів, що не беруть безпосередньої участі в їх провадженні [4, с. 629].

Слід зазначити, що негласність може бути абсолютною або відносною. У разі абсолютної негласності про проведення негласних слідчих (розшукових) дій поінформованими є тільки особи, які ухвалюють рішення про їх здійснення, оперативні співробітники, яким доручається виконання відповідного рішення, а також особи, які залучаються до проведення НСРД (конфіденти, співробітники оперативно-технічних та оперативно-розшукових підрозділів). У разі відносної негласності НСРД про їх проведення не знають тільки особи, стосовно яких вони здійснюються, а їх результати, отримані в таємниці від зацікавлених осіб, згодом можуть бути піддані гласності [5, с. 421].

Новий КПК змінює ситуацію докорінно. Ті дії, які раніше називались оперативно-розшуковими, нині називаються негласними слідчими (розшуковими) [6, с. 4].

Визначення оперативно-розшукового заходу, наведене в одному з підручників з ОРД, є таким: це суспільно значиме, умисно й конфіденційно (в організаційному і тактичному аспекті) вчинюване, передбачене законом про ОРД оперативно-розшукове активне діяння (дія, захід або операція), за допомогою сукупності яких здійснюється ОРД [7, с. 206].

Стаття 8 закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» дає дозвіл оперативним підрозділам поєднувати в оперативно-розшуковій діяльності гласні й негласні заходи. Під гласними оперативно-розшуковими заходами розуміють такі, що здійснюються оперативни-

ми підрозділами гласно, відкрито, без приховування від сторонніх осіб їх характеру та цілей, а оперативний працівник не конспірується й виступає офіційно як представник оперативного підрозділу. Під негласними оперативно-розшуковими заходами слід розуміти такі, що оперативні підрозділи здійснюють конфіденційно, конспіративно; оперативні працівники, виконуючи їх, приховують свою належність до оперативного підрозділу, а цілі, яких їм слід досягти, шифрують під іншими намірами [8, с. 106–107].

Головні відмінності між НСРД та ОРЗ, про які йдеться, впливають із закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» [9, с. 22]. Також у частині 1 ст. 8 останньої редакції закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» розширено (відносно до раніше чинної аналогічної норми) перелік прав оперативних підрозділів, а саме закріплено додаткові права щодо здійснення аудіо- та відеоконтролю особи, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та електронних інформаційних мереж; накладання арешту на кореспонденцію, здійснення її огляду та виїмки; здійснення спостереження за особою, реччю або місцем, а також аудіо- й відеоконтролю місця; встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу; створення та використання заздалегідь ідентифікованих (помічених) або несправжніх (імітаційних) засобів [10].

Не важко побачити, що змістовно переліки оперативно-розшукових заходів та НСРД є майже тотожними.

Є. Д. Скулиш також стверджує, що за своїм походженням негласні слідчі (розшукові) дії є оперативно-розшуковими заходами. В їх підґрунтя покладено передбачену законодавством, із використанням специфічних методів і засобів, послідовність дій уповноважених суб'єктів, спрямованих на виявлення, розкриття та припинення протиправних посягань. На думку дослідника, головним функціональним призначенням НСРД в оновленій системі кримінального процесу є забезпечення оптимальних шляхів використання у кримінальному провадженні інформації, здобутої із використанням негласних сил і засобів, якими послуговується оперативно-розшукова діяльність [9, с. 16]. Більш того, всі виключні заходи ОРД, що тимчасово обмежують права та свободи громадян, мають проводитися тільки згідно з положеннями глави 21 Кримінального процесуального кодексу України [11, с. 27].

Зауважимо, що відповідно до Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року особи, щодо яких здійснювалися оперативно-розшукові заходи, не мали можливості ознайомлюватися з інформацією про проведення стосовно них таких заходів. У чинному КПК України зазначену прогалину усунуто: згідно зі ст. 253 особи, конституційні права яких було тимчасово обмежено під час проведення НСРД, а також підозрюваний і його захисник мають бути письмово повідомлені про таке обмеження прокурором або за його дорученням слідчим. Ця норма здатна за своєю суттю сприяти попередженню порушень прав і свобод людини та громадянина, а також забезпечити особам, конституційні права яких були тимчасово обмежені під час проведення НСРД, підозрюваному та його захиснику право оскаржити проведені НСРД [12, с. 19].

Вочевидь, із системи ОРД на цей час вилучено функцію безпосереднього розкриття злочинів, а також функцію оперативно-розшукового супроводження досудового слідства. Але при цьому заходи й засоби ОРД, які раніше використовувалися під час реалізації функцій ОРД, у трансформованому й процесуалізованому вигляді законодавчо запроваджено в систему кримінального провадження в статусі слідчих (розшукових) і НСРД, що мають здійснюватися на підставі й процесуальних засадах, урегульованих нормами нового Кримінального процесуального кодексу України. Проведення вказаних дій, як уже наголошувалося, поряд зі слідчим покладається за його дорученням (або за вказівкою прокурора) також і на уповноважені оперативні підрозділи (п. 3 ч. 2 ст. 40, ч. 6 ст. 246 КПК; ч. 4 ст. 7 закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»). Виконання цього доручення вже не належить до функції власне самої оперативно-розшукової діяльності, але разом із тим ідеться про функцію (обов'язок) оперативних підрозділів щодо участі їх у кримінальному провадженні, зокрема про проведення ними НСРД під час досудового розслідування злочинів [11, с. 29].

Слід також зазначити, що згадані різновиди слідчих (розшукових) та негласних слідчих

(розшукових) дій з точки зору їх доказового значення є рівнозначними [11, с. 18].

Як наслідок, введенням до кримінального процесу України інституту негласних слідчих (розшукових) дій розширилися можливості підозрюваних, обвинувачених та інших зацікавлених осіб застосовувати різноманітні заходи протидії органам досудового розслідування та суду на всіх стадіях кримінального процесу, особливо на судових, де в органів обвинувачення ефективні засоби викриття такої протидії та протистояння їй взагалі відсутні.

За дослідженням Д. Б. Сергєєва, такі правові конструкції щодо використання результатів НСРД не повною мірою забезпечують ефективне використання результатів негласних засобів отримання інформації про злочин у кримінальному процесі, не створюють ефективної моделі вирішення проблеми їх використання в прикладній площині, про що зазначають 18 % опитаних слідчих ОВС та СБ України [13, с. 97].

Як раніше вказувала одна з авторок цієї статті, міжнародний досвід боротьби з організованою злочинністю показує, що певна державна політика може істотно ускладнити активність організованих злочинних угруповань, зробити її неефективною, що в підсумку веде до переносу арени кримінальної діяльності злочинних планів в інші країни. Одним з елементів державної політики виступає ухвалення законодавства, яке заважає заробити гроші у кримінальний спосіб, полегшує виявлення злочинців і доведення їх провини [14, с. 293].

Висновок. Отже, інститут негласних слідчих (розшукових) дій як одне з головних нововведень у новому вітчизняному кримінальному процесі потребує змін і доповнень для ефективного розкриття злочинів, оскільки в описі негласних дій, які є майже тотожними з оперативно-розшуковими заходами і які можуть бути застосовані у процесі досудового слідства, де-що насторожує їх негласний характер, тобто розширилися можливості підозрюваних, обвинувачених та інших зацікавлених осіб застосовувати різноманітні заходи протидії органам досудового розслідування.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінально-процесуальний кодекс України: закон України від 28.12.1960 № 4651-VI // База даних (БД) «Законодавство України»/Верховна Рада (ВР) України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17> (дата звернення: 08.10.2016).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 19.11.2012).
3. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: наказ Ген. прокуратури України, МВС України,

СБУ, Адміністрації Держ. прикордон. служби України, М-ва фінансів України, М-ва юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5 // БД «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12> (дата звернення: 16.11.2012).

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. комент.: у 2 т. Т. 1/упоряд. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Харків: Право, 2012. 768 с.

5. Кримінальний процес: підручник/за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків: Право, 2013. 824 с.

6. Оперативно-розшукова діяльність: навч. посіб./Є. М. Моїсєєв, О. М. Джу́жа, Д. Й. Никифорчук та ін.; за ред. О. М. Джу́жи. Київ: Прав. єдність, 2009. 310 с.

7. Оперативно-розшуковий кодекс України: учебник/под ред. К. К. Горяинова, В. С. Овчинского, А. Ю. Шумилова. М.: Инфра-М, 2002. 794 с.

8. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність: підручник. Ч. 1. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. 336 с.

9. Скулиш Є. Негласні слідчі (розшукові) дії за кримінально-процесуальним законодавством України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. № 2. С. 15–23.

10. Про оперативно-розшукову діяльність: закон України від 18.02.1992 № 2135-ХІІ // БД «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12> (дата звернення: 08.10.2016).

11. Негласні слідчі (розшукові) дії та особливості їх проведення оперативними підрозділами органів внутрішніх справ: навч.-практ. посіб./МВС України, Луганськ. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка; Б. І. Бараненко, О. В. Бочковий, К. А. Гусєва та ін. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2014. 416 с.

12. Богатирьова О. Особливості провадження окремих негласних слідчих (розшукових) дій. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 1. С. 17–24.

13. Сергєєва Д. Б. Результати негласних слідчих (розшукових) дій: проблемні аспекти визначення. *Право і громадянське суспільство*. 2014. № 1. С. 97–106.

14. Вінчук В. В. Шляхи удосконалення протидії організованій злочинності за часів Незалежності України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2013. Спецвип. № 6. С. 286–299.

Надійшла до редколегії 10.11.2016

ВИНЦУК В. В., ГАШТУР В. В. К ВОПРОСУ ВВЕДЕНИЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНЫХ МЕР В СИСТЕМУ УГОЛОВНОГО ПРОИЗВОДСТВА В СТАТУСЕ НЕГЛАСНЫХ СЛЕДСТВЕННЫХ (РОЗЫСКНЫХ) ДЕЙСТВИЙ

Раскрыта проблема введения негласных следственных (розыскных) действий (далее – НСРД) в Уголовный процессуальный кодекс Украины. Акцентировано внимание на определении сущности НСРД и оперативно-розыскных мероприятий и установлено соотношение между ними. Исследован вопрос относительно расширения перечня прав оперативных подразделений с принятием нового УПК Украины. Выяснено происхождение НСРД и освещены вопросы сущности абсолютной и относительной негласности. Обращено внимание на обеспечение лицам конституционных прав, которые были временно ограничены при проведении НСРД, в частности права подозреваемого и его защитника обжаловать проведённые НСРД. Рассмотрены последствия введения негласных следственных (розыскных) действий в УПК.

Ключевые слова: негласные следственно (розыскные) действия, оперативно-розыскные меры, негласность, права оперативных подразделений, гласные и негласные меры.

VINTSUK V. V., HASHTUR V. V. ON THE ISSUE OF IMPLEMENTING OPERATIVE AND SEARCH MEASURES INTO THE SYSTEM OF CRIMINAL PROCEEDINGS IN THE STATUS OF SECRET INVESTIGATIVE (SEARCH) ACTIONS

Secret Investigative Actions in the Criminal and Procedural Code of Ukraine of 1960, which until recently was the oldest regulatory act in Ukraine are not separated from other investigative actions. The new Criminal Procedural Code of Ukraine (hereinafter – CPC) dated from November 20, 2012 made significant changes, in particular the main mean of secret information obtaining in criminal proceedings stages was secret investigative (search) actions (hereinafter – SISA). The objective of this article was the coverage of certain issues regarding legal nature of SISA proceedings and establishment of their correlation with operative and search measures.

The author of the article defines two types of publicity – absolute and relative, and the essence of operative and search measures. The author has studied the basic differences between SISA and operative and search measures associated with the expansion of the list of the rights of operative units with the adoption of the new CPC. Special attention is paid on guaranteeing the constitutional rights to persons, who were temporarily limited during SISA, in particular the right of a suspect, his lawyer to appeal made SISA.

It has been noted that a complete list of SISA is defined in the Chapter 21 of the CPC. With the implementation of SISA institution in the criminal procedure of Ukraine the capacity of suspects, accused and other interested persons to use various measures to combat pre-trial investigation agencies and courts at all stages of the criminal procedure was increased.

Regarding this the review of secret actions that are nearly identical with operative and search measures and can be applied during the pre-trial investigation, their secret nature is somewhat disturbing, and so the CPC needs to be amended. This will facilitate the effective crimes solving.

Keywords: *secret investigative (search) actions, operative and search measures, publicity, rights of operative units, open and secret actions.*
